

О. Ю. Карпенко

**ФУНКЦІЇ ОНІМІЇ У ФАНТАСТИЧНОМУ ТВОРІ: ОПОВІДАННЯ А. БЕСТЕРА
"TIME IS THE TRAITOR"**

Фантастичний твір за жанром мусить мати якусь оніміїну екзотику. Незвичні речі, наприклад інші світи, мають називатися незвичними іменами. В оповіданні Альфреда Бестера "Time is the Traitor" така оніміїна екзотика є. Але сприймається вона як стан

дартна данина саме жанрові. Пор. хоч би таке, ще в експозиції: "There would be an industry named, say, Bruxton Biotics, plants on Deneb Alpha, Mizar III, Terra, and main offices on Alcor IV" [9:7].

Розташування заводів фірми "Бракстон Біотикс" для екзотики розкидане по планетах різних зоряних систем, причому Міцар та Алькор принаймні увіходять до одного сузір'я Великої Ведмедиці і навіть складають єдину зоряну систему [3:143, 482], а Денеб знаходиться на протилежному боці небесної сфери, в сузір'ї Лебеда. Самі планети, невідомі у цих зірок (а у Міцара, до речі, в принципі неможливі, бо то подвійна зоря: існує Міцар А та Міцар В [3:143]), позначаються письменником за допомогою або римських цифр, або назв грецьких букв. Йдеться, отже, про третю планету Міцара, четверту планету Алькора, першу планету Денеба. В останньому випадку А.Бестер поставився до небесної локалізації досить легковажно, бо Денеб сам по собі є α (альфа) Лебеда, тобто найяскравішою зорею цього сузір'я [пор. 8:195].

Та це ще нічого. В оповіданні трапляється й таке: "The Deneb nights are soft and black as velvet, thick and sweet with romance" [9:25] Ночі на Денебі! Уявіть собі ночі на поверхні Сонця. А Денеб - то ще масивніше і яскравіше світило. Умить спалить і розчавить - от і вся романтика... А за Бестером, по Де небу не лише персонаж романтично прогулюється: "in the Deneb Laboratories" [9:7] відкриття робляться.

Додамо, що позначення Ross-Alpha III, де менеджер головного героя Стреппа Фішер ховав прибутки [9:29] астрономічно ще більш загадкове. Позначення Ross мають 379 перемінних зірок, що їх відкрив лорд В.Росс [3:149]. Наприклад, серед найближчих до Сонця зірок наявні Росс № 128, Росс № 154, Росс № 248 [3:436]. А Росс-Альфа не існує - є Росс № 1. Отже, позначення Ross-Alpha III, тобто третя планета системи Росс № 1, вигадане письменником. Але це позначення не стільки фантазійне, скільки зумовлене астрономічною неосвіченістю.

Втім, усі ці космічні позначки письменника мало обходять. Потрібен фантастичний, галактичний антураж - і він так-сяк вибудовується наявним онімічним мінімумом. Підкреслений перебіг дії в космосі підкреслюється й певним відстороненням від Землі. Там теж є заводи фірми, але А.Бестер уживає назву не англійську - the Earth, а латинську: Terra. Пор. ще таке: "This was on Terra in Berlin" [9:19]. І навіть так:

"Alceste returned to Terra and a city called Berlin" [9:24]. Для космічного Алсеста і Терра - не рідна сторона, і Берлін - просто пункт на Террі, "city called Berlin".

А перебіг дії твору - це конфлікт людських характерів та інтересів. І відбивається він, з усіх онімічних ресурсів оповідання, передусім антропонімами. При тому антропоніми ці ніякої космічної забарвленості не мають, бо належать людям, з походження землянам. Отже, вони цілком земні, переважно англійські та німецькі. Вони добре дібрані й детально продумані. Центральний персонаж твору Джон Стрепп володів даром (все ж фантастика!) точно прогнозувати успіх чи неуспіх будь-якої промислової чи фінансової операції, чим заробляв зі своєю командою (Strapp Associates) грубі гроші. Якщо ім'я персонажа в англійській мові є найпоширенішим, то прізвище - рідкісним. Словник А.І.Рибакі- на його взагалі не фіксує [5]. Водночас прізвище це має прозорий сенс, пор. англ. strap "ремін, ремінець" і, щодо подвоєння кінцевого приголосного, strapper "конюх", strapping "ремені" (збірне) і "побиття ременем".

Про сенс цей говоритимемо далі, а зараз відзначимо, що прізвищу Стрapp в оповіданні протистоить прізвище Kruger. Саме прізвище, а не людина Kruger. Перед прибуттям Стреппа до фірми "Брак-стон Біотикс" там прозвучало тривожне оголошення: "Attention! Attention! Urgent! Urgent! All male personnel named Kruger report to Central. Urgent! Repeat. All male personnel named Kruger report to Central. Urgent! Repeat. Urgent!" [9:8]. 47 Крюгерів негайно залишили фірму на час перебування там Стреппа. Але одразу після розмови з Бракстоном, як завжди результативної (Стреппові зрештою довелося тільки сказати "Yes"), він з брудною лайкою "You goddamned lousy murdering bastard!" застрелив незнайому людину, одного із службовців фірми. У документах загиблого прочитали: "William F. Kruger, biomechanic" [9:10-11].

Прізвище Крюгер набуває все більш грізного, моторошного звучання. Ніхто нічого не розуміє. Протягом усього твору лунають питання: "Why send home all the Krugers?", "A woman named Kruger?", "A girl named Kruger?", "Why Kruger?". Фішер говорить, що у Стреппа крyгероманія (Kruger fixation), причини якої хова- ються в минулому. А Френк Алсест вирішив ці причини з'ясувати. Фантастика перетворюється на детектив, яким зрештою і є все оповідання. Алсест, колишній боксер, а тепер актор, був буквально найнятий Фішером для

догляду за Стреппом і відволікання його від крюгероманії. Але вони по-справжньому здружились, і Алсест дуже хоче допомогти Стреппові. Він з'ясував, що Стрепп на кожній планеті відвідує the Bureau of Vital Statistics (ще одна космічна назва, на цей раз ергонім) з запитом про дівчину з чіткими індивідуальними параметрами. З'ясував і те, що Стреппа знають "звідси до Оріона" по всіх зланих місцях під прізвиськом Wasteland "пустка, пустир" та Mr. Devastation "спустошення", бо "він пролинає крізь жінок як вогонь у преріях" [9:15] Але тільки коли Алсест заявив, що його мовби справжнє ім'я Крюгер, шокований Стрепп нарешті відкрив йому, що дуже любив "a girl named Sima Morgan" і що "Then Sima Morgan got killed by a guy named Kruger" [9:19]. Ось вона, таємниця крюгероманії!

Ці сюжетні колізії, як ми вже почасті пересвідчилися, мають свої онімічні виходи. Так, називаючи себе Крюгером, Алсест і свого друга, теж боксера, на ім'я Blooper Davis наділяє псевдонімом Blooper Davidoff [9:18], тобто заступає англ. Davis [5:143; 7:458] на рос. **Давыдов**, але в загальноприйнятому західноєвропейському (з походження - французькому) оформленні. Уживаючи цю підкреслено іноземну форму антропоніма, письменник досягає симетрії онімного простору (користуючись слушним уточненням поширеного терміна "ономастичний простір", запропонованим М.В.Калінкіним [2:63-64]), бо прізвище Крюгер теж іноземне - не англійське, а німецьке, пор. нім. Kibger "шинкар". Нагадаємо, що Сіма Морган загинула на "Террі" саме в Берліні.

Зненависть Стреппа до прізвища **Крюгер** пояснюється, таким чином, пережитою ним трагедією, у якій винуватцем був Крюгер. Але чому А.Бестер обрав для винуватця саме це прізвище? Не тому, що воно означає "шинкар", хоч Стрепп не оминав космічних шинків по всій Галактиці, шукаючи подоби своєї загиблості Сіми Морган. Причину швидше слід вбачати в історичних ремінісценціях. Пауль Крюгер (1825-1904) у 1883-1902 рр. був президентом Трансваалю, знаменитої бурської республіки, що разом з республікою Оранжевою три роки оборонялася від нападу Англії. І як у Славії Трансвааль сприймався з симпатією, ставши символом боротьби за свободу, так в Англії він (та його президент) набували радше негативних конотацій. Ремінісцентним є також ім'я Sima Morgan. Але тут уже треба говорити не про історію,

хоч уславило себе немало Морганів, зокрема родина американських багатіїв, а також один із засновників генетики Томас Морган (цей аспект для життя героїні оповідання є істотним), а про міфологію. Чарівна фея Моргана, сестра славетного короля Артура [4:109], добре znana в кельтському фольклорі.

Тепер варто повернутися до Френка Алсеста. Довідавшись про таємницю крюрероманії, він вирішив скористатися чудесами тогочасної генетики, оце якраз відкритими у фірмі "Бракстон Біо- тикс (саме їх внадрення було схвалене Стреппом), і повернути Сіму Стреппові. Знайшов могилу, викрав гріб, у чім йому допоміг шахрай з дуже промовистим німецьким прізвищем Augenblick, пор. нім. Augenblick "мить, момент", відвіз на Денеб [9:24]. А далі, як сказав учений з Денеба, який саме й відкрив можливість оживлення і погодився докласти її до Сіми Морган, залишилась справа техніки й грошей. Вченого цього А.Бестер спочатку називає E.T.A. Goland чи просто Goland. А коли вже йдеться про оживлення Сіми, ініціали розгортаються. Виявилося, що вони ховають ім'я Ernst Theodor Amadeus [9:23, 24]. Це вже пряма, підкреслено однозначна алюзія до уславленого німецького казкаря-містика Ернста Теодора Амадея Гофмана (1776-1822): буквальне повторення специфічного трилексемного імені й збіг фонетичної структури прізвищ. Голанд творить чудеса в натурі, як Гофман у своїй художній уяві.

Фішер намагався не допустити зустрічі Сіми Морган з Джоном Стреппом, бо боявся, що той втратить свій дар прогнозування Прізвище цього Стреппового адміністратора теж у повісті виявляється промовистим: англ. fisher означає серед іншого "рибалка", а прізвище Fisher походить саме від цього значення [5:177], Фішер мав добрячий улов з мільйонних прибутків Стреппа. Проте Алсест подолав усі перешкоди - Сіма і Джон зустрілись. І що? Після палких і радісних обіймів Стрепп байдуже відвернувся: не те! Він звик відвертатися від жінок, яких вишукував точно за параметрами Сіми,- залишив і свою укохану фею... Правильно визначивши шлях розвитку фірми Бракстона, Стрепп так і не зрозумів, що це й шлях до його особистого щастя. Час дійсно виявився зрадником, про що й говорить заголовок оповідання.

На цьому фоні набуває особливого сенсу "ремінцева" етимологія прізвища Стрепп. Адже в прізвищі його друга Alceste теж є ремінець,

тільки зовсім інший. Англ. ceste означає "пояс" і не просто пояс, а "пояс Афродіти" [1:236] - чарівний пояс, у якому ховалася привабливість богині [6:173]. Існує англійське прізвище Alcock, яке етимологізується як поєднання д.-англ. socc "півень" з компонентом Al-, узятим від особових імен, у тім числі й Alfred [5:36, 5 30]. Не виключено, що Альфред Бестер поєднав таким же чином своє ім'я з поясом Афродіти. А глибинний сенс опозиції Strapp-Alceste у тім, що Стрепп проміняв пояс кохання на пояс побиття - побиття обставинами і життям. Висловлене припущення - тільки припущення. Ім'я **Альцест** (саме в такій формі) належить до улюблених знакових онімів епохи класицизму. Але в імені персонажа аналізованого оповідання **Алсест** отой ремінець Афродіти аж надто напрошується на визнання за змістом твору...

Ми провели соціолінгвістичну оцінку антропонімів Strapp, Kruger, Alceste за відомою методикою А.П.Журавльова, що передбачає оцінку імені за 25 параметрами. Відповідь дали 25 студентів англійського відділення ОНУ, що не знайомі з аналізованим оповіданням А.Бестера і не володіють інформацією про П.Крюгера як історичну особу. Лише в одному випадку всі 25 опитуваних виявилися одностайними, визнавши прізвище Крюгер грубим. У цій позиції "ніжний - грубий" оцінної шкали перше місце займає Алсест (16-9) і друге Стрепп (14-11). Таке розташування трьох прізвищ за їх фоносемантикою маємо ще в семи випадках. Шкала, нагадаємо, побудована таким чином, що кожна пара запроваджених до неї антонімічних ознак прямо чи опосередковано дає позитивну оцінку своїм лівим компонентом і негативну - правим. Отже, за порядком оцінки прізвищ перше потрапляє в сферу позитивного, останнє - в сферу негативного, а середнє ймення так чи так нейтралізується. Така дистрибуція набору Алсест - Стрепп - Крюгер виявилася в позиціях "хороший - поганий" (Алсест: 20-5, Крюгер: 2-23), "гарний - огидний" (Алсест: 20-5, Крюгер: 6-19), а також у семантично менш виразистих позиціях "світлий — темний" (Крюгер: 4-21), "жіночний — мужній" (Крюгер: 4-21), "гладкий — шорсткий" (Крюгер: 4-21), "округлий — вуглуватий" (Крюгер: 5-20), "яскравий — тьмянний" (тут усі троє потрапили у позитивну сферу, що зрештою засвідчує вдалий, яскравий добір онімів письменником: Алсест: 17-8, Стрепп: 16-9, Крюгер: 14-11).

Ще в шести позиціях Крюгер завершує ряд, маючи перед собою Стреппа та Алсеста. Серед них і такі істотні параметри, як "безпечний — страшний" (Стрепп: 19-6, Крюгер: 3-22), "добрий — злий" (Стрепп: 17-8, Крюгер: 5-20), а також "простий — складний" (Крюгер: 4-21), "радісний — печальний", "веселий — сумний", "гарячий — холодний". А в трьох випадках Крюгер стоїть крайнім справа, коли за оцінками не розрізняються Стрепп і Алсест ("великий — малий", "величний — нищий") або Стрепп і Крюгер ("легкий — важкий"). Отже, за 17 параметрами Крюгер знаходиться на шкалі крайнім справа - фонетично це ймення негативного персонажа, що й вимагається змістом твору.

У семи позиціях крайнім справа виявився Алсест. Ці позиції теж досить характерні для героя, серед них особливо неприємна "хоробрий — боязкий". Але цифри тут не такі кардинальні, як у Крюгера, і швидше тяжіють до нейтралізації - Стрепп: 15-10, Крюгер: 14-11, Алсест: 13-12. Такий порядок розташування прізвищ перед антропонімом Алсест маємо ще в чотирьох випадках, причому всюди цифри є близькими до нейтралізації. Максимальна - в позиції "могутній — кволий" (Алсест: 8-17). До цього ряду належать також параметри "гучний — тихий", "сильний - слабкий", "активний — пасивний". Лише в двох близькоспоріднених випадках маємо ряд Крюгер, Стрепп, Алсест: "швидкий - повільний" (Крюгер: 20-5, Стрепп: 12-13, Алсест: 11-14) та "рухливий - забарний" (Крюгер: 18-7, Стрепп: 16:9, Алсест: 10-15). І тільки в одній з 25 позицій у кінці опинився Стрепп, та й позиція ця досить формальна: "довгий — короткий" (Крюгер: 17-8, Алсест: 16-9, Стрепп: 14-11). Результат цей, мабуть, визначився просто тим, що Стрепп

- слово односкладове, а Крюгер та Алсест - двоскладові. На то Стрепп і є головним героєм, щоб бути попереду, а не позаду.

Якщо розподілити за прізвищами їх риси, названі респондентами не менше 17 разів, то Стрепові належать такі вісім (подаємо за їх частотою): активний, безпечний, гучний, сильний, веселий, величний, добрий, радісний. Усе це ліві позитивні компоненти парних опозицій шкали. Найчастотніші ознаки, названі 19 разів - активний, безпечний, гучний. Алсесту притаманно тільки шість ознак, з них найчастотніші хороший і гарний названі 20 разів. Інші ознаки - величний, безпечний (ці ознаки

притаманні й Стреппу), яскравий, кволий. Остання ознака є правим компонентом, а всі інші - ліві. Крюгера ж характеризує набір 13 ознак, з яких найчастотніша грубий, як зазначалось, названа всіма 25 респондентами. Далі йдуть: поганий, страшний, темний, мужній, складний, шорсткий, злий, вуглуватий, швидкий, огидний, рухливий, довгий. Усі ці ознаки є правими, негативними, окрім трьох: швидкий, рухливий та довгий.

Фоносемантичні характеристики всіх трьох антропонімів напрочуд добре вписуються в образи відповідних персонажів, провідних в аналізованому оповіданні. Збіг настільки глибокий і далекосяжний, що за названими ознаками можна описувати героїв оповідання. Цей лінгвостатистичний експеримент засвідчив, наскільки вдумливо і дбайливо А.Бестер добирав наймення персонажів свого твору.

1. Большой англо-русский словарь /Под. рук. И.Р.Гальперина. - М., 1979. - Т.!

2. Калінкін В.М., Лінчицька Ю.В. Ї спостережень над поетикою онімного простору роману Ліни Костенко "Берестечко" //Українська пропріальна лексика: Матеріали наукового семінару. - К., 2000.

3. Куликовский П.Г. Справочник любителя астрономии. - 4-е изд. - М., 1971.

4. Мифы народов мира. Энциклопедия: В 2 т. - М., 1981. - Т.І.

5. Рыбакин А.И.Словарь английских фамилий. - М., 1986.

6. Словник античної міфології/ Відп. ред. А.О.Білецький. - 2-е вид. - К., 1989.

7. Справочник личных имен народов РСФСР. - 3-е изд. - М., 1987.

8. Allen R. Star Names. - N.Y., 1963.

9. Bester A. Time is the Traitor// A.Bester. The Dark Side of the Earth. - Lnd., 1977.